

DE RIJKSWACHTERSKAZERNE IN DE RIDDER- STRAAT *

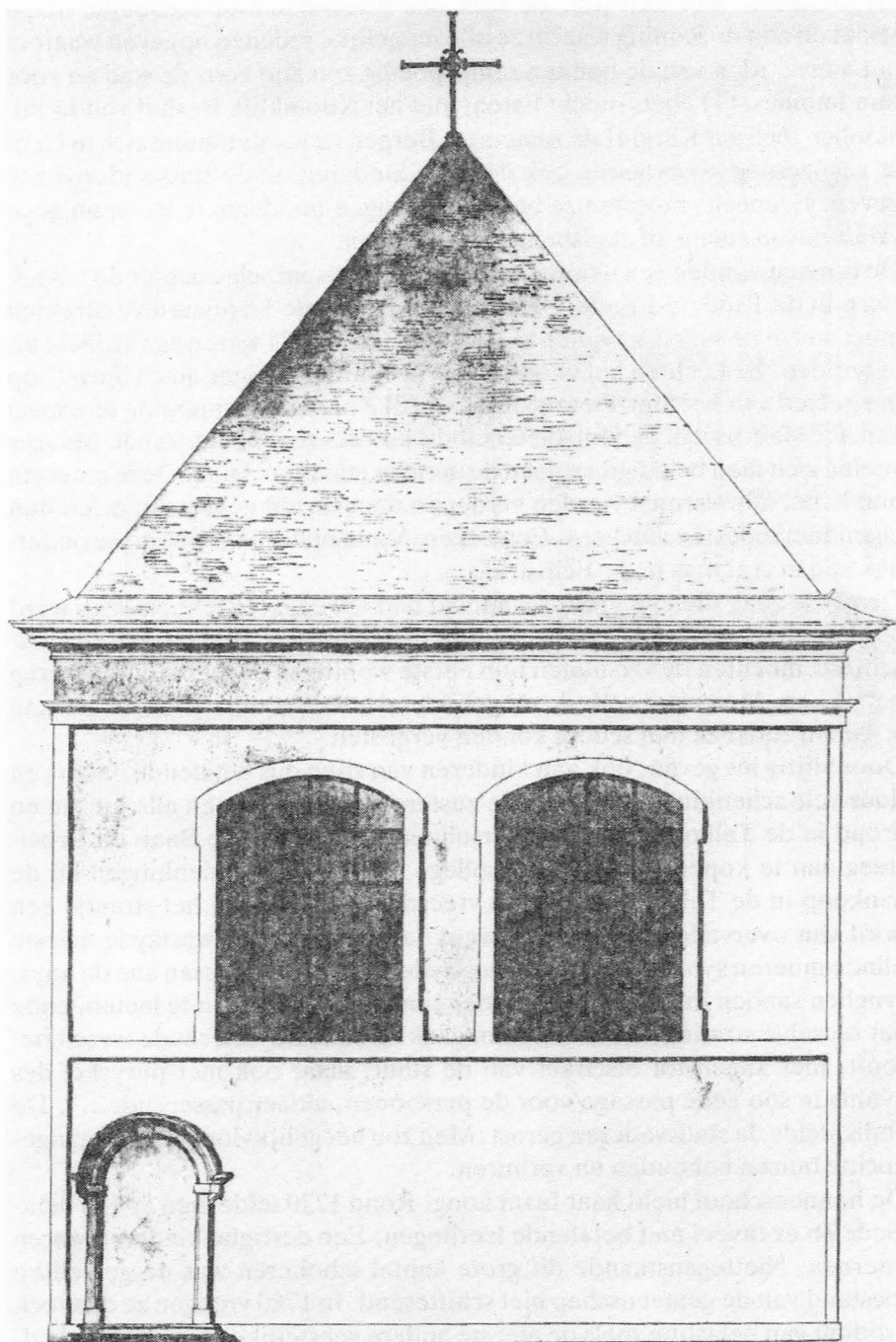
Tussen nonnen en rijkswachters ligt wel een hemelsbreed verschil. Dat beiden echter genoeg kunnen nemen met de zelfde behuizing bewijst de kazerne in de Ridderstraat.

Een religieuze orde van Ursulinen gesticht in Frankrijk rond 1611, nam zo een snelle uitbreiding dat ze reeds een tiental jaren later verschillende huizen bezat waaronder één te Luik en één te Bergen. Het klooster van Luik leed hoogstwaarschijnlijk aan overbevolking want de zusters lieten het oog vallen op Gent om te zien “offer geenen middel en was om eenighe Religieusen van aldaer hier te stichten ende te resideren”. Daar de stad op het einde van de 16e eeuw, na het Calvinistisch bewind, een ware overrompeling van religieuze orden van beider kunne gekend had werden de Ursulinen door de gemeenteraad geweigerd.

Enkele jaren later in 1664, deden de nonnen van het klooster in Bergen een nieuwe poging. Deze waren echter slimmer dan hun Luikse zusters en richtten het verzoekschrift rechstreeks aan de landsregering. Ze beloofden de jeugd van de stad te zullen onderrichten in de kristelijke leer, in het lezen en schrijven en in de Franse taal.

Op 16 oktober 1664 werd de stadsraad vanuit Brussel op de hoogte gebracht van het verzoek. Grote paniek onder de 26 vrije leraren in de stad

* Het eerste artikel in deze reeks verscheen in “Ghendsche Tydinghen” 1985 - Nr. 4.

Afb. 1. Voorgevel van het nieuwe kerkje. Atlas Goetghebuer. S.A.G.

die vreesden voor hun job. Ze stuurden brieven aan de stedelijke magistraat en aan de Koning waarin ze alle mogelijke redenen opgaven waarom het aanvaarden van de nonnen rampspoedig zou zijn voor de stad en voor hun families. (1) Niets mocht baten; met het Koninklijk Besluit van 18 november 1665 gaf Karel II de zusters uit Bergen de toestemming zich te Gent te vestigen op voorwaarde ook de arme kinderen uit de stad onderwijs te geven. Eveneens moesten ze beloven op eigen middelen te leven en geen vrijdom van staats- of stadsbelasting te vragen.

De nonnen vonden een woonst op de Sint-Jacobsparochie achter de “Sand-Berg in de Ridders-straete”. Het onderwijs dat de Ursulinen verstrekten moet wel in de smaak gevallen zijn want reeds in 1674 waren ze verplicht uit te breiden. Ze kochten het voormalige “hof van Mortaigne aen ’t Spriet” op het gebied van het Sint-Pietersklooster. (2) Zonder toestemming te vragen aan abt Maurus van de Sint-Pietersabdij bouwden ze er een kapel. Maurus voelde zich diep beledigd en deed de nonnen een proces aan. Deze moesten hun kapel afbreken en werden verder zo door de abt gepest dat ze uit hun eigendom moesten vluchten. Een zekere Vincent de Waele bood ze onderdak aan in zijn huis in de Veldstraat.

De ganze zaak die een groot schandaal had teweeggebracht en druk werd besproken moest worden beslecht door de schepenen. Bij akte van 20 januari 1695 mochten de Ursulinen hun eerste woning in de Ridderstraat terug betrekken. Men vond zelfs de mogelijkheid enkele aanpalende huizen aan te kopen zodat ze hun school konden vergroten.

Door vlijtig les geven, ook aan kinderen van rijke dus betalende ouders en door vele schenkingen kwamen de zusters ertoe een na een alle huizen en grond in de Talboomstraat (nu Ursulinenstraat) en in de Baai- en Erpelsteeg aan te kopen. Het schepencollege had wel zijn bedenkingen bij de aankoop in de Talboomstraat. Ze vreesden namelijk dat het straatje een oord van overvallen zou worden want “alwaer lancx de westzyde meeste blinde mueren syn, oock lancx de oostsyde de selve religieusen alle de huys-synghen sauden incorporeren, sonder eenighe woonsteden te laeten, ende dat hetselve stratien indier voughen gans van alle huysen saude wesen be-rooft, niet alleen tot disciraet van de stadt, maar ook met peryckel des avonts in soo eene passage voor de persoonen, aldaer passerende...”. De abdis stelde de stadsvaderen gerust. Men zou het gelijkvloers van de aangekochte huizen behouden en verhuren.

De nonnenschool hield haar faam hoog. Rond 1720 telde men er 150 betalende en evenveel niet betalende leerlingen. Een dertigtal kinderen waren internen. Niettegenstaande dit grote aantal scholieren was de geldelijke toestand van de gemeenschap niet schitterend. In 1780 vroegen ze dan toch vrijdom van belasting zoals de meeste andere geestelijke congregaties hadden “welcke niet zoo veel nut stichtten als zij”. De magistraat over dit verzoek geraadpleegd, zong de lof van de gemeenschap en gaf een zeer gunstig advies. (3)

BERIGT.

AENBESTEDING OP VERMINDERING

Der leveringen en handgedaet voor de herstelling en gedeeltelyke herbouwing van de Kaserne der Koninglyke Marechaussée te GEND.

BURGEMEESTER EN SCHEPENEN DER STAD GEND verwittigen het publiek dat de biedingen voor de aenneëming der leveringen en handgedaet voor de te doene werken in de Kaserne der Marechaussée binnen deze Stad, zullen aenveerd worden in de eerste Afdeeling der Komptooeren van de Regering, tot den 15 dezer maend, ten elf uren 's morgens. Naer dit tydstip zullen geene biedings-biljetten meer aengecomen worden.

Deze werken zyn, by het bestek, begroot tot somme van . . . 17,020 guld. nederlands.

De biedings-biljetten zullen voor opschrift draegen: *Bieding voor de aenneëming der te doene werken in de Kaserne van de Marechaussée.* Zy zullen moeten gescheëven zyn op zegel, en inhouden, boven de verbintenissen van zig te schikken een den cahier van lasten, de geene van te voltrekken, op eene bepaelden prys, de werken vermeld in den gezeyden cahier en in 't bestek.

Den cahier van lasten en bespreken, hoogte-meeting, doormaten, grond-teekeningen en bestek, goedgekeurd door de wettige Overheyd, zyn herustende in de bovengemelde Afdeeling, alwaer een ieder ter kennis kan van neemen, alle dagen (de Zon- en Feest-dagen uytgenomen), van negen uren 's morgens tot 's middags, en van twee tot vyf uren naer-middag.

Gedaenten Stadhuuze van Gend, den 1 July 1820.

Burgemeester en Schepenen voorzeyd,

Gez. PH. PIERS DE RAVESCHOOT.

Op bevel, den Secretaris, ROTTIER.

De opening der biedings-biljetten zal plaats hebben Zaterdag 15 July 1820, ten elf uren 's morgens, ten Stadhuuze.

LES BOURGUEMAITRE ET ECHEVINS DE LA VILLE DE GAND informent le public que les soumissions pour l'entreprise des fournitures et main d'œuvres à faire pour les travaux à exécuter dans la Caserne de la Marechaussée en cette Ville, seront reçues à la première Division des Bureaux de la Régence, jusqu'au 15 de ce mois, à onze heures du matin précises. Ce délai expiré aucune soumission ne sera plus admise.

Ces travaux sont évalués, par le devis estimatif, à la somme de . . . 17,020 flor. des Pays Bas.

Les soumissions porteront pour suscription: *Soumission pour l'entreprise des travaux à exécuter dans la Caserne de la Marechaussée.* Elles devront être écrites sur timbre, et contenir, outre l'obligation de se conformer au cahier des charges, celle d'exécuter à un prix fixe les travaux spécifiés aux dits cahier et devis.

Les cahier de charges et conditions, élévation, profil, plans, détails et devis estimatifs, approuvés par l'Autorité compétente, sont déposés à la Division susdite, où chacun peut en prendre connaissance tous les jours (les Dimanches et Fêtes exceptés), depuis neuf heures du matin jusqu'à midi et depuis deux jusqu'à cinq heures de relevée.

Fait à l'Hôtel-de-ville de Gand, le 1 Juillet 1820.

Les Bourguemaitre et Echevins susdits,

Signé Ph. PIERS DE RAVESCHOOT.

Par ordonnance, le Secrétaire, ROTTIER.

L'ouverture des soumissions aura lieu Samedi 15 Juillet 1820, à onze heures du matin, à l'Hôtel-de-ville.

MODEL DER BIEDINGS-BILLETEN.

Den onderschreeven (te stellen de naam, voornaem en beroep) woonende tot . . . provincie . . . verland en onderwerpt zig een te neemen de te doene werken in de Kaserne der Marechaussée, begrepen in het berigt van Burgemeester en Schepenen der stad Gend, voor de somme van . . . (in alle letters) nederlandsche guldens.

By verland en onderwerpt zig daerboven auptelyk te verrullen de voorwaerden en bepalingen vastgesteld by den cahier van lasten, waer van by verklaerd volkomen kennis te hebben. Gend den . . . July 1820.

Tot GEND, by G. J. FERNAND, Stads-drukker, op de goude Leeuw Pleets.

Door bestendig geldgebrek was het de kloosterlingen ook onmogelijk hun armzalig ingerichte kapel te vernieuwen. Ze moesten cent op cent leggen vooraleer ze eindelijk in 1754 op de hoek van de Ridderstraat en de Baai-steeg een kerkje konden laten oprichten. (Afb 1)

Meer en meer arme leerlingen kwamen de lessen volgen, men kreeg een nijpend gebrek aan plaats. De stad drong er bij de nationale regering op aan de religieuze ruimere leslokalen ter beschikking te stellen. Ze toonde aan dat door de krappe behuizing verschillende welstellende families uit Gent hun kinderen naar de veel modernere kostscholen in Frankrijk stuurden. (4)

Met de dekreten van 18 maart en 24 april 1783 schafte Jozef II heel wat kloosters af. Meestal ging het om contemplatieve orden. (5) De Ursulinen werden als nuttig beschouwd en kregen de beschikking over de gebouwen van het afgeschafte klooster van Galilee in de Hoog- en Holstraat (schuin over de huidige Dominicanenkerk). Het beluik in de Ridderstraat verviel onder staatsdomein in 1786.

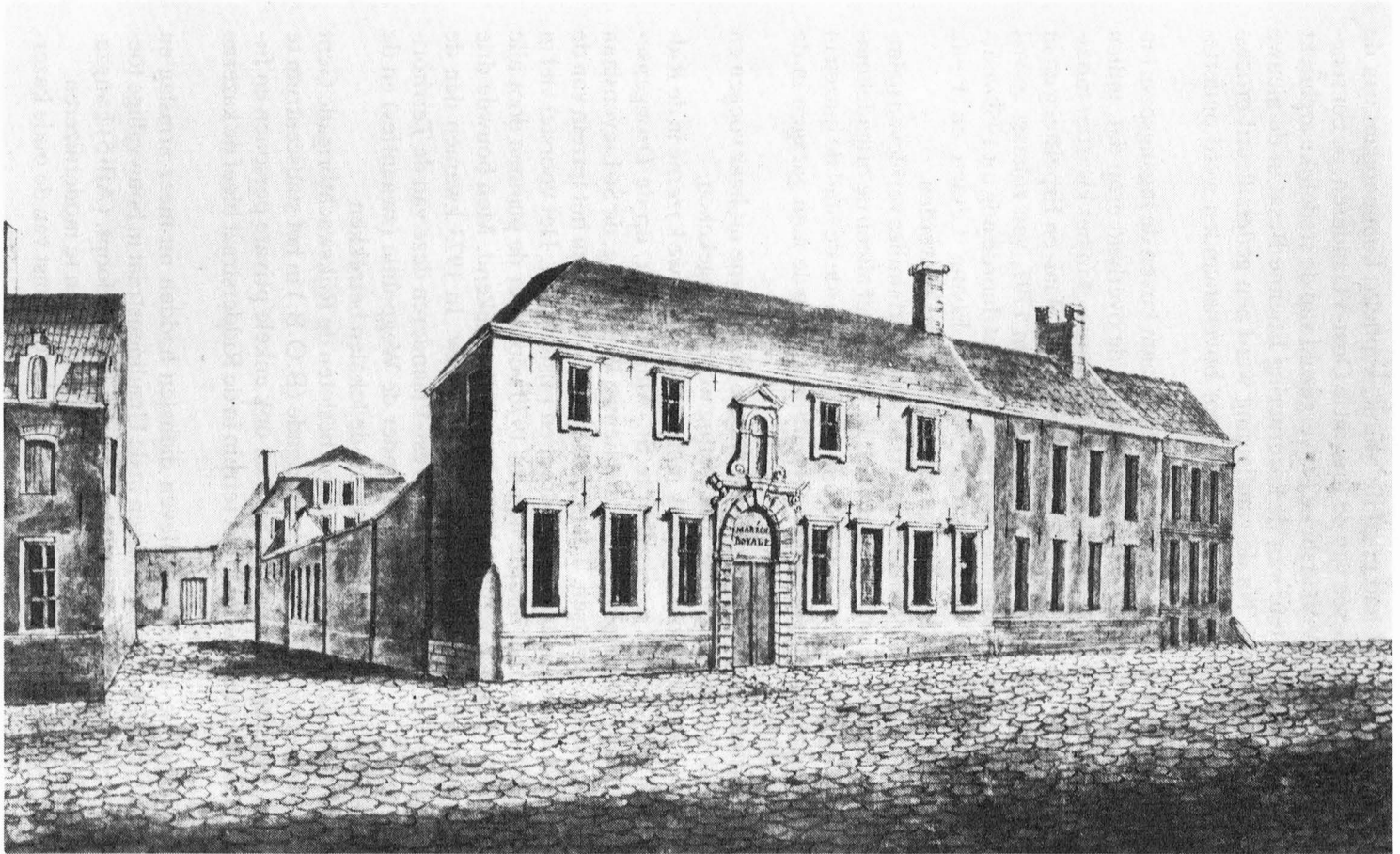
Nog hetzelfde jaar kreeg de stad de toelating het oude klooster te gebruiken als wachthuis voor de vier hoofdgilden. Tijdens de Brabantse Omwenteling kende men een gedeelte der lokalen toe aan het "Korps Vrijwillige Ruiters". Dit korps uit 120 manschappen bestaande richtte er zijn hoofdwacht in. De rest van de plaatsen gebruikte men als logement voor voorbijtrekkende troepen. Bij de terugkeer der Oostenrijkers namen de "Stads-waekende mannen" er hun intrek.

Op 13 januari 1797 verkocht de Staat een groot stuk van het pand gelegen langs de Ursulinenstraat. (6) Een voorwaarde bij de verkoop was de Baai-steeg, ook Nagelstraatje genoemd, te verbreden. De kopers veranderden de gebouwen in woonhuizen die werden verhuurd.

Tijdens het Frans Bewind namen de ordediensten een grote uitbreiding. Ook de Gentse "Gendarmerie" zocht een ruimere behuizing. In 1806 kregen ze de toestemming hun intrek te nemen in de overblijvende ruimten van het Ursulinenklooster. Het ganse complex had zeer geleden onder de bezetting van de verschillende groepen militairen. De hoogstnodige herstellingen werden uitgevoerd. Het was eerst in 1820, onder de Hollanders, dat men de aanpassing aan de noden van de gerechtelijke dienst grondig aanvatte.

Het bestek "voor de aanneming der leveringen en handgedaet voor de te doene werken in de kaserne der Maréchaussée binnen de stad..." werd begroot op 17.020 gulden. (Afb 2) Zeven aannemers deden een bod tussen 16.079 en 13.396 gulden. Het was André Van Den Abeele, bouwmeester uit Gent die de toewijzing kreeg.

De werken begonnen in augustus 1820 en duurden een vol jaar. Alles werd afgebroken en nieuw gebouwd. Alleen de buitenmuur met hoofdingangspoort in de Ridderstraat bleef behouden. (Afb 3)

Afb. 3. Vernieuwde kazerne 1821. Het huis met mansardedak, achter de kazerne behoort toe aan het klooster Kindheid Jesu. (Atlas Goetghebuer S.A.G.)

Op 7 september 1821 had graaf de Murat, kapitein, kommandant van de compagnie Maréchaussée van de Provincie Oost-Vlaanderen, de eer schepen Charles Kervijn Volkersbeke (7) vergezeld van de stedelijke architect De Broe en de directeur van de kazernerij Etienne Besat in de nieuwe kazerne te ontvangen. Na de rondleiding werd een gedetailleerd proces-verbaal van overname opgesteld dat door bovenstaanden werd ondertekend. (7)

Na de omwenteling in 1830 veranderde de naam boven de ingangspoort in "Gendarmerie Nationale". In die tijd stond de overheid erop dat, indien mogelijk, de rijkswachtersgezinnen in de kazerne of in het kwartier moesten wonen. Om die reden werden de huizen in de Baai- en Erpelsteeg en in de Ursulinenstraat, gebouwd na de verkoop in 1797, van zohaast ze vrij kwamen door de Stad of Staat teruggekocht. Het duurde nog tot 1959 vooraleer alle woningen waren teruggewonnen. Elvina Leysen en Paula Verstraeten waren de laatste eigenaars die onteigend werden.

De andere twaalf woonhuizen waarin rijkswachterfamilies verbleven palmde men één voor één in voor de dienst. In 1958 bleef alleen de brigadecommandant nog in de kazerne wonen. In 1962 verklaarde de Stad de huizen in de Erpelsteeg tot krotwoningen. Na afbraak bouwde men garagen in de plaats. (Afb 4)

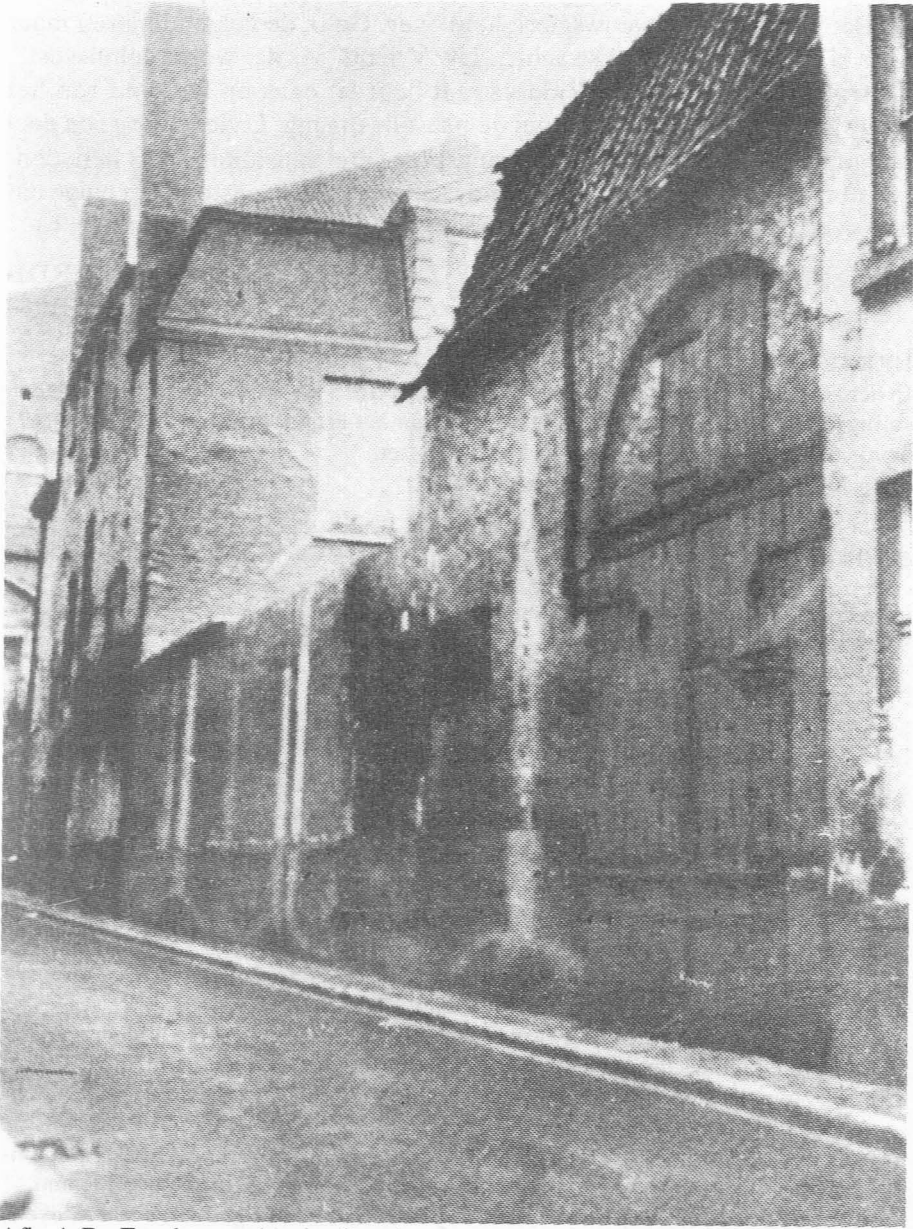
Niettegenstaande alle aanpassingen barstte de kazerne uit haar voegen en moest naar nieuwe of grotere huisvesting worden uitgekeken.

Reeds vóór de laatste oorlog sprak men over een nieuwe kazerne in de Ridderstraat zelf, op het Koersplein te St.-Amandsberg, op de Drongensesteenweg, op de Martelaarslaan, de Nieuwe Wandeling, de St-Lievenslaan en op nog andere plaatsen. Tot in 1964 gedacht werd aan het terrein van de 1e Mobile Groep aan de Groendreef en Lijsterstraat. Het voorstel viel in goede aarde maar het duurde nog tot 1970 vooraleer de plannen door alle ministeriële diensten waren goedgekeurd en getekend. Men bouwde drie jaar aan het zeven verdiepingen hoge gebouw. In 1973 kwamen dan de diensten van het Gebied Oost- en West-Vlaanderen deze van de Territoriale Groep Oost-Vlaanderen, waaronder de Wegpolitie (zwaantjes) en de diensten Multanova en Verkeerspark de lokalen betrekken.

Ondertussen had men van hogerhand besloten de Rijkswachterbrigade Gent en de diensten van de Opsporingsbrigade (B.O.B.) in het stadscentrum te houden. Niettegenstaande de Stad en ook enkele private personen en firmas geïnteresseerd waren in het terrein in de Ridderstraat bleef de kazerne bestaan.

De in het oude kwartier gebleven diensten hadden nu meer armslag en richtten zich ruimer in. De huizen in de Ursulinenstraat in bouwvallige toestand en nu overbodig geworden werden in 1977 gesloopt. (Afb 5) Langzamerhand is men nu bezig de overgebleven gebouwen te modernizeren.

U wil hoogstwaarschijnlijk nog weten hoe de toekomst van de oude kazer-

Afb. 4. De Erpelsteeg vóór de afbraak.

ne eruit ziet ? Er zijn volgens onze inlichtingen nog enkele veranderingen te verwachten; aanpassing van de lokalen aan de moderne tijd. Afbraak van de muur langs de Erpelsteeg die de Stad wil verbreden tot 6 meter. Overbrenging van de hoofdingang naar de Ursulinenstraat. Andere veranderingen laten we aan uw nieuwsgierigheid over. Ga in de volgende jaren maar eens kijken hoe “De Rijkswacht... Uw Vriend” verder wordt gehuisvest. Terwijl U dan toch in de Ridderstraat bent let eens op het eind van het nieuwgebouwde bakstenen muurtje naast de ingang. U ziet er nog een deel der geblokte omlijsting van de ingangspoort met aansluitend vier benedenvensters (waaronder de tweede blind) en twee bovenvensters, het enige dat nog overblijft van het oude Ursulinenklooster uit de 17e eeuw. (Afb. 6)

Roger VAN AERDE
1984

ERRATUM

In het artikel over de Kazerne op de Kattenberg (Gh. Tyd. 1985 - Nr. 5 - p. 273) is een spijtige vergissing geslopen. Op de 4e regel van het artikel staat : “Op 23 april 1677 werd Gent, nog maar eens, door de Fransen bezet.

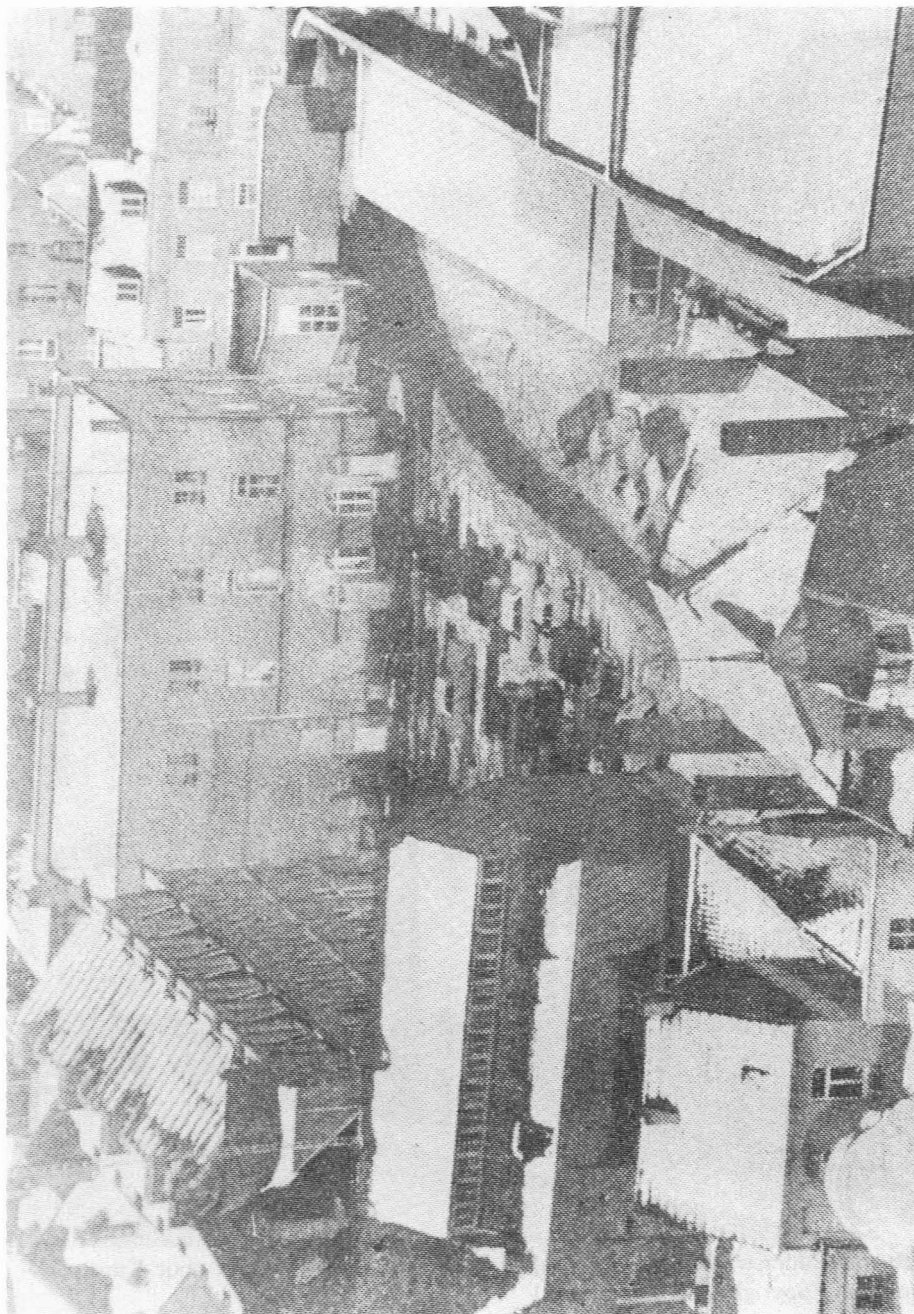
Dit is fout, de datum moet zijn : **9 maart 1678**.

BRONNEN

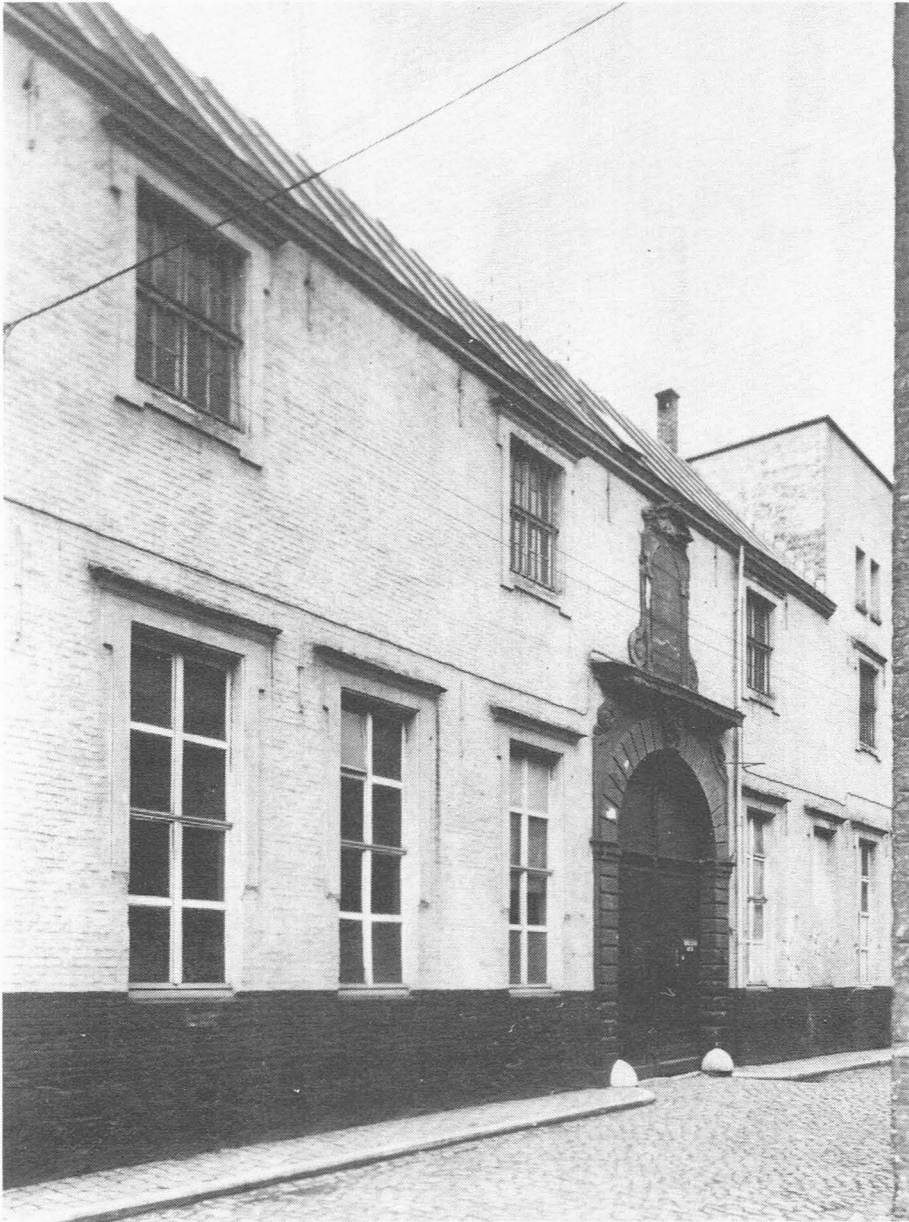
- De Potter F : Gent van den oudsten tijd tot heden. Deel V, vanaf blz. 557.
- Diericx Ch : Mémoires sur la ville de Gand. Tome II, vanaf blz 602.
- Destanberg D : Gent onder Jozef II, 1780-1792. -1910-
- Fris V : De oude straatnamen van Gent. -1925-
- SAG : Notas van Van Werveke Nr. 534.
- SAG : Goetghebuer F 102.D 57.
- Eigen documentatie.

NOTEN

- (1) : De Busscher E : Juste Billet Chroniqueur Gantois au XVIIe siècle. Blz. 178; “Les Ursulines à Gand”. -1873-
- (2) : t'Spriet op het einde van de Nieuwstraat (nu St.-Pietersnieuwstraat)
- (3) : De Potter F : Second cartulaire de Gand. Blz. 346. -1889-
- (4) : Frans De Potter meent dat deze omstandigheid er veel heeft toe bijgedragen om in rijke families de minachting voor hun moedertaal te doen ontkiemen.
- (5) : Contemplatieve of beschouwende orden; geestelijke gemeenschappen die alleenlijk de aanbidding of boetedoening beogen.
- (6) : Gazette van 13 januari 1797 (24 nivôse an V) : Worden verkocht in de Talboomstraat “Le reste du bâtiment des Ursulines consistant en une cour contenant 41 verge (±600 m2) 16 places en bas, 10 places en haut et 4 greniers.” aan citoyens Daneels en Coquin, op dit ogenblik verpacht aan François Haesaert.
- (7) : Het P.V. vind men in het Stadsarchief onder “modern dossier F 151”. We hebben de verkeerd geschreven naam van de toenmalige schepen Kervijn de Volkaersbeke behouden zoals hij in het P.V. voorkomt.

Afb. 5. Luchtfoto van het kwartier vóór 1976.

Afb. 6. Ridderstraat; oude ingangspoort. (Foto : Kon. Instituut voor Kunstpatrimonium. Copyright A.C.L. Brussel.)